

Bartłomiej Łyczak

Portret na lijesu i slavlje smrti u poljsko-litavskoj državnoj zajednici u modernome dobu

Portret na lijesu (poljski: *portret trumienny*) razvio se u poljsko-litavskoj državnoj zajednici u 17. i 18. stoljeću, posebno u zapadnim provincijama Velike Poljske (*Wielkopolska*) i Kraljevske Prusije (*Prusy Królewskie*). Ti su realistični prikazi pokojnika postavljeni na lijesove tijekom pogrebnih obreda. Tradicija ukrašavanja sarkofaga takvim slikama rođena je i razvijana isključivo među plemićima (poljski: *szlachta*) i bila je dijelom životnoga stila i ideologije ove društvene klase u modernome dobu, poznata i kao *sarmatizam*. Pokopi su plemića u 17. i 18. stoljeću pretvoreni u prikaze raskošnih svečanosti koje su trajale danima. Tijelo, obučeno u svečanu odjeću, polagano je u krevet i pokazivano ožalošćenima. Crkve su bile ukrašene s *castri doloris*, dizajniranim i posebno građenim za taj događaj, dok je pokop bio popraćen simboličnim ritualima, koje su odigrali plaćeni glumci. Važan je dio obreda činio portret, koji je stavljan na uži kraj lijesa, „promatrajući“ tako svjetinu koja je tugovala nad pokojnikom. Ponekad je na lijes postavljan niz metalnih pločica, koji je sadržavao portret i kartušu sa zapisom te nekoliko grbova koji prikazuju podrijetlo. Oblik portreta prilagođen je obliku lijesa, najčešće heksagonalan ili oktogonalan, obično izrađen na metalu (bakar, kositar ili olovo). Prikazi su bili vrlo realistični, s namjerom da stvore impresiju da pokojnik sudjeluje u vlastitom pogrebu, a koja je potpomognuta pogrebnim govorima, u kojima se pokojnik simbolično opraštao od ovozemaljskoga života. Zbog toga bi oči portretiranog bile prikazane kako gledaju izravno i intenzivno u promatrače. Nakon pogrebnih obreda portret je često uklonjen s lijesa i obješen na zid crkve čijoj je zajednici pokojnik pripadao, iako su poznati slučajevi u kojima su portreti ostavljeni na lijesu i pokopani s pokojnikom. Slike su ponekad stavljane u dekorativne okvire zajedno s grbovima pokojnika i pogrebnim natpisima oblikujući jednu vrstu epitafa.

Najstariji sačuvani portret napravljen je za kralja Stjepana Báthoryja 1586. Položen je na sarkofag od kositra i pokopan u kraljevskoj kripti u dvorcu Wawel u Krakovu. Nisu poznati drugi portreti na lijesovima iz 16. stoljeća, niti su bili prihvaćeni od kraljevskih obitelji. Druga je poveznica u razvoju portreta na lijesovima ostvarena slikom Adama Sędziwója Czarnkowskog (umro 1627.) iz crkve u Czarnkóvu, postavljena na sarkofag od kositra. Imala je pravokutan oblik s lučnim gornjim rubom. Tipičan se poligonalni oblik portreta pojavio sredinom 17. stoljeća (kao na primjeru portreta Jana Choińskog, umrlog 1646., iz crkve u Golejewku). Jedan od posljednjih sačuvanih portreta na lijesu jest onaj svećenika Marcina Porczyńskog, koji datira iz 1809. Tradicija je nestala u 19. stoljeću s izumiranjem sarmatizma.

Prijevod s engleskoga: Ana-Marija Petričević